

Antanas Balašaitis – žmogus, kuriam rūpi gimtosios kalbos praeitis, dabartis bei ateitis

Kraštietis Antanas Balašaitis švenčia 90-ies metų sukaktį

Prieš 90 metų, 1931 m. balandžio 15 d., Balniuose gimė Antanas Balašaitis, ir šiandien puikiai mums visiems parodantis, koks turi būti nesenkancios mokslinės ir dvasinės energijos, visuomeninio aktyvumo ir nuoširdaus bendruomeniškumo žmogus.

Besimokydamas Eržvilko mokykloje vartė pirmąjį – 1941 metais išleistą – „Lietuvių kalbos žodyno“ tomą, net nepagalvodamas, kad ketvirtį amžiaus teks atiduoti būtent šiam žodynui. Tuo metu gimnazistą labiau domino vokiečių, lotynų, anglų, rusų kalbos...

Pabaigęs gimnaziją aštuoniolikmetis jaunuolis pradėjo mokytojauti Tveruose (šalia Rietavo). Mokė chemijos, istorijos, vokiečių kalbos. Domėjosi įdomia vietos gyventojų šnektą, ėmė užrašyti įdomesnius žodžius ir posakius. Vėliau – Klaipėdos mokytojų kursai, studijos Vilniaus pedagoginiame institute. Pasirinkta studijuoti lietuvių kalbą – dalyką, kuris sovietų okupacijos laikais mažiausiai buvo veikiamas politinių klastojimų, o didžiuliai gimtosios kalbos patriotai ir reiklūs jos saugotojai buvo dėstytojai kalbininkai Elzė Mikalauskaitė, Bronius Kalinauskas, Zigmąs Zinkevičius, Vincentas Drotvinas. Beveik bendraamžis, iš Staklių kilęs Vincentas Drotvinas iškart pastebėjo Antano Balašaičio gabumus ir todėl labai stengėsi, kad kraštietis taptų studentų mokslinės draugijos nariu, o vėliau – mokytoji aspirantūroje. Nuoširdi kolegiška ir „krašto“ bičiulystė tarp abiejų kalbininkų tęsėsi daugelį dešimtmečių.

Baigęs Vilniaus pedagoginį institutą ir nuo 1957 metų tapęs Lietuvių kalbos ir literatūros instituto aspirantu Antanas Balašaitis rimtai ėmėsi lietuvių kalbotyros terminų kūrimo istorijos tyrinėjimo, kurio rezultatas – apginta mokslinė disertacija. Toliau – darbas šio instituto Žodynų skyriuje. Čia ir prasidėjo rūpesčiai ir džiaugsmas būtent su tais žodynais, kurių pirmąjį mokslininkas pamatė dar besimokydamas Eržvilke. „Jau buvo rašomas M raidės žodžių tekstas. Pirmasis mano rašytas žodis buvo moteriška (pats moterišką jau buvau pasirinkęs paskutiniaisi aspirantūros metais). Lengva buvo rašyti žodžius iš raštų. Sunkiau sekėsi su tarmiškais užrašytais sakiniiais“ – žodynininko darbo pradžios prisiminimais ne kartą yra dalinęsis kalbininkas. Kad moteriška yra žmona (pati), tai viskas aišku, nes Eržvilko ir Jurbarko krašte taip sakyti buvo įprasta. Bet kaip tiksliai paaiškinti prasmę tų žodžių, posakių ar sakinių, kurie lapeliuose buvo užrašyti kur nors Rokiškių krašte, Tauragnuose, Skuode ar Pilviškiuose? Čia Antanui Balašaičiui teko itin daug bendradarbiauti su žodžių rinkėjais, tarmių specifiškumą išmanančiais mokslininkais, redaktorais.

Drauge su kolegomis parašytas „Lietuvių kalbos žodyno“ VIII–XII tomų tekstas, redaguoti XI–XIV tomai. Ne kartą susitikimų metu kalbininkas yra pasidžiaugęs, kad jis turėjo nemažai puikių bendradarbių, o ypač Antaną Kučinskaitę ir Kazimierą Pakalną, kurie visada norėjo patalkininkauti ir išsaugoti patriotinę dvasią tuo metu, kai komunistų partijos aktyvistai siekė supolitinti net ir žodynų leidimą ar straipsnių kalbos temomis rašymą.

Atrodo, kad žodynininko darbas nekaltas, tačiau sovietų okupacijos laikais Antanui Balašaičiui drauge su kalbininkais Aloyzu Vidugiriu ir Kazimieru Eigminu teko patirti rimtų nemalonumų, kai jie moksliniame leidinyje „Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai“ paskelbė straipsnius, kuriuose buvo paminėtos sovietų uždraustų viešinti žymių pasaulyje kalbininkų Jurgio Gerulio (garsaus baltisto, dėstytojavusio Leipcige, Berlyne, Karaliaučiuje, Kaune, o 1945 m. NKVD organų suimto ir... nežinomo likimo) bei Antano Salio (iškilaus baltisto, slavisto, indoeuropeisto, dėl karo pasitraukusio į Vokietiją (vėliau – į JAV) pavardės.

Kraštietis virš 15 metų vadovavo žodžių rinkimo ekspedicijoms, parengė ir visuomenei paskelbė išsamią žodžių rinkimo instrukciją, užrašė apie 20 000 žodžių (ne veltui Jurbarko bibliotekininkai 2016 metais, prisimindami kalbininko 85-erių metų sukaktį, ir parodą prasmingai pavadino – „Žodžių medis lig dangaus“).

Antanas Balašaitis redagavo nemažai mokslų leidinių, tarp kurių verti paminėti daugeliui kalbininkų svarbūs Dominyko Urbo sudarytas „Martyno Mažvydo raštų žodynas“ ir Kazio Pakalkos „Senasis Konstantino Sirvydo žodynas“. Parašė knygą apie žodynų istoriją „Žodžiai ir žodynai“. 1972–1989 m. drauge su kitais mokslininkais redagavo žurnalą „Mūsų kalba“, žodynus, parengė žinyną „JAV lietuviai“, paskelbė daug straipsnių apie lietuvių kalbotyrą (ypač dialektologiją, fonetiką, akcentologiją), kalbos kultūrą „Mokslų Akademijos darbuose“, „Lietuvių kalbotyros klausimuose“ ir kitur. Parašyta nemažai Mažosios Lietuvos enciklopedijos ir Visuotinės lietuvių enciklopedijos straipsnių. Spauldoje, per radiją ir televiziją populiarinti (ir dabar populiarinami) lietuvių kalbotyros veikalai, prisiminimai. Su šalies kalbininkais aktyviai diskutuota apie didžiąsias kalbos klaidas, siūlyta būti nepakantiems buitinės leksikos žodžiams, tokiems kaip: biesas, falšyvas, gaspadorius, išmislas, kapčius, kšioti...

Už kruopštų ir nuoširdų mokslinį darbą kalbininkas Antanas Balašaitis įvertintas aukščiausiu Lietuvoje akademiniu – filologijos mokslų daktaro – laipsniu. 2011 metais gauta kalbininko Petro Būtėno premija. 2016 m. už ištikimybę gimtajam kraštui ir Eržvilko šnektos puoselėjimą apdovanotas Jurbarko rajono savivaldybės ženkle „Už nuopelnus Jurbarko kraštui“.

2016 m. kovo 10 d. Eržvilke su eržvilkiškiais ir politikais (apdovanojamas ženklu „Už nuopelnus Jurbarko kraštui“)

Besidomintieji lietuvių kalbos reikalais kęletą dešimtmečių turėjo didelį malonumą spaudoje ir interneto erdvėje skaityti kraštiečio darbus. Vienas po kito straipsniai kalbos klausimais pasirodė „Gimtojoje kalboje“, tuoj Mažosios Lietuvos enciklopedijos leidimas ar tarmių reikalai aptariami JAV lietuvių laikraštyje „Draugas“, o čia jau ir „Lietuvos aide“ pasakojama apie Eržvilko krašto mokytojus, sklėidusius šviesą ir dorą. Gražus bendrystės ryšys su Jurbarko krašto spauda. Laikraštyje „Šviesa“ Antanas Balašaitis pasakoja apie bibliotekininę Izabelę Luškošienę iš Vadžgirio, supažindina skaitytojus su tais kraštiečiais, kurie išgirdę įdomesnius Jurbarko krašto žodžius ir juos užrašę buvo didžiojo Lietuvių kalbos žodyno talkininkai ir darbininkai... O „Mūsų laikas“ jau pasakoja apie kalbininką Antaną Balašaitį – Eržvilko pasididžiavimą, nuolatinį svečių Jurbarko kalbininkų susiejimuose, dalijasi prisiminimais... O kur dar straipsniai ar žinutės krikščioniškos minties laikraštyje „XXI amžius“, Lietuvos maironėčių „Sandravoje“, kultūros bei politikos leidinyje „Voruta“... Vos spėji juos perskaityti, o jau „Gimtoji kalba“ vėl spausdina naują straipsnį – kalbininko „rūpestį dėl žodžio ateities“, Lietuvių kalbos draugijos interneto svetainėje naujas straipsnis „Pagarba gimtajam žodžiui ir tėviškei“, o „Mokslas Lietuva“ jau informuoja, kad kalbininkas Bijotuose dalyvauja Baublių muziejaus 200 metų jubiliejiniame renginyje...

Taip ir bėga savaitės, mėnesiai, metai... Aktyviai bei nuoširdžiai apie lietuvių kalbą, žemaičių ir kitas tarmes, iškilus žmones, brangius ir mielus kraštiečius... Tik skaityk ir spėk sekti, ką nuveikė, ką parašė, kur kalbėjo Antanas Balašaitis ir ką apie jį rašo Lietuvos bei užsienio spauda.

Ne tik dėl mokslinės veiklos, bet ir dėl nuoširdumo bei visuomeniškumo Antanas Balašaitis yra labai gerai žinomas Lietuvoje. Jo tikriausiai būta visur ir visada... Vieną dieną jis Panevėžio krašto svečias, kita, žiūrėk, jau suvalkiečiai kalbina apie gimtosios kalbos reikalus, dar kita – jau Jurbarkę ar Eržvilkę visų pirma sveikūnasi su mergučėmis – jam vienu iš gražiausių žodžių, kuris užrašytas kortelėje šalia mergelė, mergica, mergiotė, mergiška...

Mums, Jurbarko krašto žmonėms, svarbiausia ir maloniausia, kad tame didžiuliame ir nesustojančiame Antano Balašaičio judėjime Balniai, Eržvilka ir Jurbarkas – brangiausi. Daugelį metų buvusios Jurbarko krašto kalbos tvarkytojos Aldonos Pauliukaitienės, Eržvilko bendruomenės ar kitų kraštiečių paprašytas, visada atsakydavo – „taip, atvykšiu, kalbėsiu, prisiminsiu, parašysiu“. O vienos iš didžiausių kalbininko dovanų gimtinei – aprašyta gimtojo Eržvilko šneka ir kartu su kitais kraštiečiais sudaryta bei redaguota monografija „Eržvilka“.

„Sugrižę į tėviškę tampame lyrikais: prasiveržia susikaupęs ilgesys. Kaip Vilniaus žemaičių draugijos dainoje „Nors Vilniui gyventi mums lemta, gimtinė vis vien svajose“. Jaudulį kelia sutiktam skirti sveikūnimo žodžiai jubiliejaus proga, primenantys mokyklą dviaukštę prie žvyruoto kelio, ir kreipinys „Kada suspėjo pražilti tie metai, sukrovę atsiminimų pilnas skrynias“ – Lietuvių kalbos draugijai savo mintis užrašė Antanas Balašaitis po 2011 m. balandžio 27 d. įvykusios Kalbos šventės Jurbarkę...

Labai gražios gyvenimo sukakties proga norisi palinkėti, kad Likimas kraštiečiui skaičiuotų dar daug gyvenimo metų, kuriuos būtų galima paskirti savo atsiminimų (paimtų iš „tų skrynių“) dovanojimui kitiems ir naujų išvalgų apie mūsų kalbos ateitį išsakymui.

Dokumentų ir viešųjų ryšių skyriaus vyriausiasis specialistas Antanas Gvildys

2021 m. balandžio mėn.
Jurbarkas